
С.А.Гаряча

МИСТЕЦТВО ВЧИТИ І ВИХОВУВАТИ

Людство вже зробило крок у третє тисячоліття. Двадцятьє століття завершилось злетом технократії, меркантилізму і матеріалізму, які здавалося б, проковтнули нас, пориваючись погасити рятівні вогні Духу. Але все-таки у нас ще теплиться надія, що двадцять перше століття буде епохою відродження духовної культури людства, епохою морального розквіту цивілізації, епохою переваги душі і серця, а не холодного розуму.

Чи не пора нам згадати заповіти великого Вернадського, який у березні 1918 року записав у своєму щоденнику:

„Де шукати опори? Шукати у безкінечному творчому акті, у безкінечній силі Духу. Не можна відкласти турботу про вічне і велике на той час, коли буде досягнута для всіх можливість задоволення своїх елементарних потреб. Інакше буде пізно. Ми дамо матеріальні блага в руки людей, ідеалом яких буде – „хліба і видовищ”. Їсти, пити, нічого не робити, насолоджуватись коханням. Невже вчитель може задовольнитись, якщо він буде виховувати Скалозубів, Молчаліних, скупих до грошей банкірів, ненажер, егоїстів...”.

Не треба відкидати те, що великі вчені світу все більше базують свій природно-науковий світогляд на домінанті духовності, не тільки признаючи, але і розуміючи реальність існування Бога як вищої сили у Природі, без якого неможливе пізнання основ Світоутворення.

Сучасна школа, як ніколи, відчуває потребу в одухотворених, інтелігентних людях, які вибрали свою професію за покликом серця. Школа – це місце зустрічі дитини з особистістю. Чи зможе педагог-майстер передати дитині всю палітру фарб різноманітного світу? Таке завдання може вирішити тільки Учитель-творець, сама особистість якого дозволить відкрити кожній дитині самого себе і „включити” його в навчальний процес, щоб розвивати у ньому не тільки сферу пізнання, а й усі грані його неповторної індивідуальності. Такий учитель віддає себе дітям безкорисно, щоб продовжити себе у своїх вихованцях, щоб дати їм крила для польоту в життя.

Все більше розповсюдження серед учителів знаходять ідеї гуманної педагогіки. Цьому сприяє прагнення вчителя облагородити освітній простір, наситити його духовністю і високими почуттями. Не можна створити умови для самореалізації потенційних можливостей кожної дитини, якщо існує навчально-виховний процес, в якому процес навчання, а не виховання, виступає домінуючим.

Основа гуманної педагогіки – справжня любов до дітей. Учитель – носій Світла. Народна мудрість говорить, що у справжнього вчителя уроки не для дітей, а уроки з дітьми. Це вони – справжні учителі, – доторкаючись до душі маленької людини, намагаються не поранити, не образити, обережно

виростити, допомогти реалізувати себе в житті, ввійти в нього якомога чеснішим, добрішим і впевненішим.

Орієнтація на такі загальнолюдські моральні цінності, як Істина, Добро, Любов, Краса була і буде залишатись головною. Але які нові підходи до духовно-морального виховання можуть бути в сучасній школі?

Особливу увагу необхідно приділяти вихованню мистецтва мислення в дітей, тобто розвивати властивість мислетворчості. Адже в духовному розвитку людини визначальну роль відіграють його думки. Мистецтво мислення – це не тільки розвиток таких здібностей дитини, як увага, пам'ять, спостережливість, аналіз, синтез, причинно-наслідкові зв'язки, але й розвиток якості думки, тому що залежності від своєї властивості думки можуть бути світлими або темними і, відповідно, вони можуть допомагати або ж шкодити. Важливо, щоб кожна людина відповідально ставилася до свого мислення, щоб було більше світлих думок, конструктивних, спрямованих на співпрацю і творчість.

Видатний педагог сучасності Ш.О.Амонашвілі присвятив усе своє життя формуванню в дітей ідеалів Добра, Любові, Справедливості. Зокрема, у своєму трактаті „Школа Життя” для проведення уроків Духовного життя він пропонує теми і питання, які сприяють вихованню якості думки: „Мислити, думати – суть духовного життя. Мислення породжує думки, мислеформи, мислеобрази. Вони бувають світлі і темні, добрі і злі, радісні і сумні, вищого духовного плану і нижчого. Постійне, неугасне, неперервне мислення людей – покоління за поколінням – населяють простір величезною кількістю мислеформ і мислеобразів різної якості і роду, створює Ноосферу планети.

Важливо зберегти Ноосферу від забруднення темними, злими мислеформами, збагатити її світлими і добрими дітищами людського мислення. Людина відповідальна за свої думки.

Уміння керувати мисленням, думками. Знати про що і як мислити.”

З чого починається навчальний день, день життя в стінах школи? Шалва Олександрович пропонує дітям посилати добрі думки (здоров'я, удачі, любові, добробуту, здійснення бажань, миру людям і т.д.). Учні закривають очі, занурюючись у своє внутрішнє „я”, в абсолютній тиші подумки посилають світлі почуття і побажання рідним та близьким. Промовляють ті слова, які забувають чи не встигають (інколи і не вміють) сказати у повсякденному житті. Потім учитель називає дітей дослідниками, науковцями, мислителями, запрошує стати співавторами уроку. Таке створення вчителем ситуації успіху окрилює дітей, викликає радість і бажання до навчання. Учителю гуманної педагогіки властиве дотримання принципу облагородження середовища навколо дитини.

Уроки Життя, уроки Мудрості, уроки Добра, уроки Любові – це ті струни, за допомогою яких учитель веде дитину до розуміння сенсу життя. Велике значення має те, яким учитель приходить до дітей. У своїй книзі „Посмішко моя, де ти?” Ш.Амонашвілі називає посмішку наймогутнішим прийомом.

„Могутність посмішка несе. Вона є особливою Мудрістю. У посмішці сила і мудрість учителя.

Скажуть: Це ж дрібниці – Педагогічна посмішка – у порівнянні із сучасними могутніми засобами навчання!

Відповідаю: А якщо посмішка дарує дитині більш могутній імпульс життя, ніж усі принципи, методи й комп'ютери разом, хіба це дрібниці?

Скажуть: Адже від характеру і настрою вчителя залежить, посміхнеться він дітям чи не посміхнеться!

Відповідаю: Від учителя залежить творення своєї особистості. Тому він і учитель!

Скажуть: Але ж не можна змусити вчителя посміхатись учням?

Відповідаю: А хто примушував його бути вчителем?

Скажуть: Як перевірити силу і мудрість посмішки?

Відповідаю: Постійте біля порога школи, порахуйте, скільки посмішок принесуть із собою діти і скільки потім винесуть.”

Ставлення до дітей і робота учителя будується на переконаннях, що людина – це Всесвіт, мікрокосмос. Як і Всесвіт, людина – саморозвиваюча система. І мета цієї системи реалізувати свою програму розвитку і стати самосвідомою. А завдання вчителя – сприяти розвитку дитини, її творчого потенціалу. Ми повинні пам'ятати, що дитина – це цілісна система зі своїми індивідуальними особливостями. Дитина сама розвиває свою внутрішню гармонію, і не треба їй заважати, а навпаки допомагати, створювати середовище, де вона може найбільше розкритись. В.О.Сухомлинський писав: „Тисяча разів сказано і переказано: ми – педагоги, маємо справу з людиною, об'єкт нашої праці – це жива душа. Але від багаторазового повторення ця істина не застаріла. Навпаки, у новому суспільстві, що створює всі умови для багатогранного розвитку особистості, ця істина набирає особливого значення. Ставши на шлях педагогічної праці, ви в думці даєте собі клятву: відкрити в кожній дитині всі її задатки, здібності, сили. А для цього треба знати, кого ви виховуєте...”

...На нашій совісті найцінніше, що є у світі, – людина. Проводжаючи люблячим поглядом свою дитину в школу, мати вірить у те, що вчитель знає щось таке, чого не знає вона, мати. І ти повинен знати те, що знає не кожна мати, якщо ти справжній учитель. Ти повинен знати людину”.

Без високої ідеї і мети ні одна особистість не зможе себе реалізувати, згармонувати, відкрити в собі джерело творчих сил. Здійснити процес гармонізації може лише сама дитина, а вчитель може їй у цьому допомогти. Але, допомагаючи, треба пам'ятати заповідь: „Не нашкодь!” При цьому велике значення мають особисті якості вчителя. Любов до дітей, дбайливість, обережність, терпіння, цілеспрямованість, розпізнання, добре знання предмета і творчий запал, який здатний запалити дитину, – ось головні чесноти, якими повинен володіти вчитель.

Часто виховання дитини розглядають як самостійний процес, відірваний від того реального життя, в якому вона живе. Проте в умовах виховання дітей і дорослі повинні виховувати в собі ту душевну

витонченість, яка визначає благородність їх думок і вчинків. А це, як правило, нелегко. Цю думку підтверджують слова Л.М.Толстого „Справа виховання від того лише здається важкою, що люди, не виховуючи себе, хочуть виховати інших”. Адже ці слова дійсно мають глибоку суть, яка підкріплена висловлюваннями багатьох мислителів, філософів, учених і педагогів. Про те, що розпочинати процес виховання потрібно із себе, говорив і А.С.Макаренко: „Перш, ніж ви почнете виховувати своїх дітей, перевірте свою власну поведінку”.

Гуманна педагогіка є здобутком для цілеспрямованої людини, для людини такого складу, яка ціленаправлено розвиває в собі найвищі людські якості, такі необхідні для життя: любов і добро, творчість і новизну, інтуїцію і мудрість, оптимізм і терпіння, мужність і відданість. Хтось ще стоїть на порозі відкриття того, що школа – це не сіра будівля, в яку так і не заглянув промінь Світла. Для справжнього педагога школа – це життя з його вічним пошуком і творчістю, будинок радості й храм науки.

У цьому храмі Ш.О.Амонашвілі пропонує дотримуватися принципу „створящего терпіння” і виділяє прийоми входження в духовний світ дитини:

1. Домальовування дитини.

„Очі – дзеркало душі”, говорив Л.М.Толстой. Учитель повинен навчитись бачити дитину і тепер, і наперед – у майбутньому .

2. Нашіптування дитині.

Зауваження, подяка, комплімент.

3. Потиск руки.

„ Яка оцінка у балах дасть дитині дорослішання більше, ніж потиск руки вчителя”.

4. Переписка, якщо дитина відсутня.

Якщо дитина хворіє – дитячі листи, малюнки, вірші, в яких дитина бачить піклування про неї, допомагають швидше, ніж найкращі ліки, зцілитись.

5. Дні народження.

У свій день народження дитина хоче чути слова вітання і побажання, які стосуються лише її. Шалва Олександрович пропонує, щоб учитель дитині у день народження дарував свій урок, присвячений саме цій дитині.

6. Похвала.

„Похвала ніколи не буває зайвою”.

7. Вітання батькам, якщо їх дитина прославилась.

8. Співавторство дітей.

„Будьте співавторами підручника. Якщо не подобається матеріал підручника, створіть свою сторінку”.

9. Пастки – „помилки” вчителя.

10. Відкриті уроки.

„Шукайте успіхи в колег, а не невдачі”.

Гуманний учитель перетворює кожен зустріч з дитиною в радість відкриття світу і себе. Дуже важлива атмосфера радості, безпосередності, любові на уроках і в колективі.

Хто не зумів зрозуміти багатогранності світу гуманної педагогіки, не сприйняв її тонкощів, духовної висоти і поезії, той приречений бродити всліпу, тому, що його методика буде голою, а знання, які він несе, – мертві, не спроможні зігріти душу, одухотворити педагогічний процес на шляху сходження до Істини, Добра і Краси.

В кожній школі повинна бути створена система гуманного ставлення до дитини. Цьому сприятиме цілеспрямоване засідання педрад. Пропонуємо орієнтовну тематику:

1. Гуманна педагогіка і духовний світ учителя. Психологічні дослідження „Особистісний ріст педагога”.
2. Гуманізація навчально-виховного процесу.
3. Основи успішності педагога. Психологічний клімат колективу.
4. Духовні цінності. Роль і значення їх у житті вчителя. Психологічне дослідження „Напрямок особистості вчителя”.
5. Мовна культура вчителя. Психологічні дослідження ”Позитивні установки педагогів”.

Список використаних джерел

1. Амонашвили Ш.А. Улыбка моя, где ты? – М.: Издательский дом Амонашвили, 2003.
2. Вернадський В.І. Антологія гуманної педагогіки / Под ред. Амонашвили Ш. и др. – М.: Издат. Дом Шалвы Амонашвили, 2001. – 223с.
3. Антологія гуманної педагогіки. Толстой / Под ред. Амонашвили Ш. и др. – М.: Издат. Дом Шалвы Амонашвили, 2002. – 221с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори. У 5-ти т. – К., 1997. – Т.5. – С.203-217.